

УДК 334.722:658.15]”364”:336.221(100)
DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-9>

Карпенко Є.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
*Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0278-9020>

Копайгора І.С.

студент
*Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

Карпенко В.С.

студент
*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігора Сікорського»*

Karpenko Yevheniia

Candidate of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Finance, Banking, and Taxation
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Koraihora Iona

Student
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Karpenko Vladyslav

Student
*National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА: ФІНАНСОВИЙ СТАН В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ

SMALL ENTERPRISES: FINANCIAL CONDITION IN THE CONDITIONS OF WAR AND INTERNATIONAL EXPERIENCE OF TAXATION

У статті доводиться, що малі підприємства відіграють важливу роль в економіці України як у мирний час, так і в умовах воєнного стану. Аналізуються основні показники розвитку та наявні заходи державної підтримки малих підприємств в сучасних умовах. Досліджуються створені передумови для відновлення їх ресурсного потенціалу у повоєнний період. Доводиться, що малі підприємства у 2023 році почали оговтуватися від кризових потрясінь, які викликані російською агресією. З метою вдосконалення вітчизняної системи оподаткування суб’єктів малого підприємництва досліджено міжнародний досвід їх оподаткування. Доведено, що в багатьох розвинених країнах малий бізнес є особливим суб’єктом державного регулювання, який перебуває на загальній системі оподаткування, але для них передбачено спеціальні податкові пільги.

Ключові слова: оподаткування, мале підприємство, суб’єкт малого підприємництва, фінансовий стан, спрощена система оподаткування.

The article is devoted to the study of the international experience of taxation, analysis of the financial condition of small enterprises in the languages of war. This is relevant, because small enterprises play an important role for the economy of Ukraine both in the pre-war period and in modern conditions. It is proven that small enterprises perform a number of important social functions. They provide new jobs, produce socially significant products and form a competitive environment in the market. In the first days of the war, small businesses, like other enterprises, faced significant shocks, a partial loss of financial stability, and the destruction of established logistics routes. Many small businesses suffered losses from economic activity or became bankrupt altogether. Therefore, it is necessary to study the existing areas of support for small businesses and the created effective system of their taxation. The article analyzes the quantitative and qualitative indicators of the activity of small enterprises in the pre-war and post-war period. The dynamics of small enterprises, employees, and the volume of products sold are studied.

The percentage of profitable enterprises, the profitability of their activities is calculated. Existing measures of state and public financial and informational support of small enterprises in modern conditions are systematized. The prerequisites for restoring the resource potential of small businesses in the post-war period are investigated. It is proven that small businesses in 2023 began to recover from the crisis shocks caused by Russian aggression. In order to improve the domestic system of taxation of small business entities, the international experience of their taxation was studied. The body that regulates the activity and taxation of small businesses in the developed countries of the world is being studied. It is proven that in many developed countries, small businesses are special subjects of state regulation that are subject to the general taxation system, but special tax benefits are provided for them. At the same time, the simplified taxation system exists only for individual entrepreneurs.

Key words: taxation, small enterprise, small business entity, financial status, simplified taxation system.

Постановка проблеми. Як в мирний час, так і у період війни малі підприємства продовжують бути важливим елементом економічної системи України і виконувати ряд соціально значущих функцій. Вони забезпечуючи нові робочі місця, виробляють необхідну суспільству продукцію, збільшують конкуренцію на ринку. Однак на початку війни малий бізнес стикнувся із суттєвими викликами та загрозами, які призвели до втрати фінансової стійкості, заборгованості за сплатою податків, збитковості, а в ряді випадків і до банкрутства, яке обумовлене відсутністю джерел для покриття втрат і відновлення активності. Тому важливим є дослідження фінансового стану малих підприємств в Україні та вивчення міжнародного досвіду оподаткування цієї категорії суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей розвитку підприємництва в умовах воєнного стану займалися ряд вітчизняних та іноземних науковців. Мурована Т.О. [1] дослідила основні тенденції та методи підтримки вітчизняного підприємництва в умовах воєнного стану. Лукашовою Л. [2] визначено можливі напрями реформатування українського бізнесу в повоєнний період. Джастін Кі окреслив основні фінансові проблеми з якими стикнулися підприємства в умовах війни [3]. Банасько Т.М., Варичева Р.В. дослідили досвід оподаткування малих підприємств в Німеччині та Польщі.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті полягає у дослідженні міжнародного досвіду оподаткування малого бізнесу, аналізі основних фінансових показників малих підприємств та напрямів державної підтримки малих підприємств в Україні в період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. В довоєнний період спостерігалася активна фаза розвитку малого бізнесу в Україні. Відбувалося систематичне впровадження інновацій в господарську діяльність, підвищення заробітної плати найманих працівників, збільшення рентабельності операційної діяльності. На кінець 2021 року суб'єкти малого підприємництва були вагомим елементом усієї економіки країни. За даними Державної служби статистики України кількість малих підприємств протягом 2019-2020 років становила 95,2% усіх підприємств України [5]. Внесок українських малих, середніх та мікропідприємств у зайнятість та валові продажі наближався до показників розвинених країн світу і становив 73%, а на долю мікропідприємств припадало 63% [6].

Зважаючи на вразливість даного прошарку суб'єктів підприємництва порівняно з великими підприємствами, слід зазначити, що малі підприємства

найбільше постраждали від війни, про що свідчить більша частка суб'єктів малого підприємництва, які припинили свою діяльність ще навесні 2022 року, а саме 22% [2].

Значна частина малих підприємств, які працювали у Харківській, Донецькій, Херсонській та Луганській областях зазнали руйнівних втрат, збанкрутували або були релоковані в інші регіони.

На основі даних Державної служби статистики України розрахуємо кількісні та якісні показники діяльності малих підприємств за 2020–2022 роки (таблиця 1).

Як бачимо з таблиці 1 у 2022 році спостерігається скорочення кількості малих підприємств приблизно на 30% у порівнянні з 2020 та 2021 роками (рис. 1).

Кількість найманих працівників скоротилася у перший рік війни на 22,91% порівняно із 2021 роком.

Відмітимо, що перший рік війни став справжнім потрясінням для малих підприємств. Про це свідчить різке скорочення обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), що обумовлено, значною мірою, руйнацією логістичних шляхів та торговельних відносин з рядом країн. Як наслідок, зменшується на 7% кількість прибуткових підприємств, а середня рентабельність операційної діяльності малих підприємств – на 5%.

Разом з тим у 2023 році спостерігається покращення фінансово-господарської діяльності малих підприємств, які змогли вистояти у перший рік війни, що підтверджують дані таблиці 2.

Як бачимо, у 2023 році, на відміну від попереднього періоду, в загальній сумі малі підприємства отримали прибуток, а відсоток малих підприємств, які отримали прибуток збільшився на 4,9 відсоткових пункти (рис. 2).

На нашу думку це обумовлено активною державною політикою щодо надання фінансової, інформаційної та консультаційної підтримки малого бізнесу. У 2023 році державні органи влади продовжили реалізовувати програми підтримки, які діяли у довоєнний період, а також разом з іноземними партнерами активно запустили новітні проекти, які враховують сучасні виклики і потреби малого бізнесу.

В межах фінансової підтримки державою компенсуються малому бізнесу кошти за працевлаштування ВПО; діє урядова програма «Робота з метою активізації грантової діяльності малих підприємств»; спрощено процедуру кредитування за рахунок реалізації програми «Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу на Дія.Бізнес»; запущено кредитну програму для компаній, які через агресію рф потребують додаткового фінансування для реалізації експортних контрактів.

Динаміка кількісних та якісних показників діяльності малих підприємств за 2020–2022 роки

Показник	Роки			Абсолютне відхилення 2022 року від:		Темп приросту у 2022 р. відносно, %:	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.
Кількість підприємств, одиниць	355708	352722	246647	-109061	-106075	-30,66	-30,07
Кількість найманих працівників, осіб	2558410	2601973	2005954	-552456	-596019	-21,59	-22,91
Обсяг реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг, млн грн	3051232,9	3917594,4	2156994,9	-894238	-1760600	-29,31	-44,94
Витрати на оплату праці, млн грн	137136,9	148711,7	140324,1	3187	-8388	2,32	-5,64
Відсоток прибуткових підприємств, %	71,1	72,8	65,8	-5	-7	x	x
Рентабельність операційної діяльності, %	5,4	7,6	2,4	-3	-5	x	x
Рентабельність діяльності, %	-1,8	11,1	-6,2	-4	-17	x	x

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

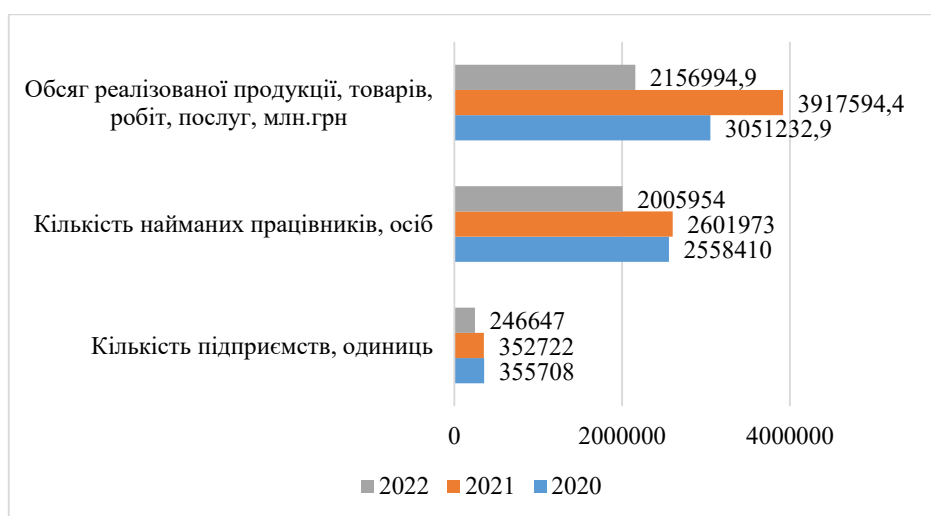

Рис. 1. Динаміка кількості малих підприємств та їх найманих працівників за 2020–2022 роки

Джерело: побудовано авторами за даними [5]

В межах інформаційної підтримки запущено єдину платформу цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу, а також платформу з актуальною інформацією для українських експортерів, які готові постачати свою продукцію за кордон в умовах війни.

Консультаційна підтримка відбувається через створення інтерактивного дашборду «експорт України в умовах повномасштабної війни»; надання безкоштовної правової допомоги Радою бізнес-омбудсмена; створення інформаційного ресурсу «Чекліст для рестарту бізнесу», який дозволяє зібрати інформацію про ресурси, побудувати стратегію та зробити конкретні кроки для запуску бізнесу з метою адаптації релокованого бізнесу та скорішого відновлення економіки України.

Не дивлячись на активну державну підтримку малого підприємництва вважаємо, що для сприяння його розвитку через податкову систему важливо вивчати світовий досвід податкових реформ та узагальнити кращі практики для побудови ефективної системи оподаткування та адміністрування податків в Україні.

Проведене нами дослідження показало, що для регулювання питання оподаткування у більшості

Європейських країн існує окремий орган, тоді як у Греції, Ізраїлю, Німеччині та Польщі цими питаннями опікується Міністерство фінансів.

У Польщі всі підприємства перебувають на загальній системі і є платниками податку на прибуток за ставкою 19%. При цьому законодавством Польщі, як інструмент підтримки малого бізнесу, передбачена можливість використання ставки податку на прибуток у розмірі 9%, якщо суб'єкт господарювання відповідає одному з таких критеріїв:

- підприємство є новоствореним і прибуток за період не перевищує 2 млн євро в еквіваленті злотих;
- підприємство не є новоствореним, але відповідає 2 критеріям:

а) відноситься до категорії малих платників податку, тобто валовий дохід від реалізації у попередньому податковому році не перевищував еквівалента 2 млн євро;

б) дохід у році застосування зниженої ставки не перевищує 2 млн євро в злотих.

Для фізичних осіб підприємців у Польщі передбачено три форми оподаткування:

Таблиця 2

Динаміка фінансового результату до оподаткування малих підприємств за 2020–2023 роки

Показник	Роки				Абсолютне відхилення 2023 року від років		
	2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022
Прибуток (збиток) до оподаткування малих підприємств, млн грн	-12286,8	178527,8	-79861,4	14791,7	27078,5	-163736,1	94653,1
Відсоток малих підприємств, що отримали позитивний фінансовий результат до оподаткування, %	71,1	72,8	65,8	70,7	-0,4	-2,1	4,9
Питома вага прибутку до оподаткування малих підприємств у складі усіх суб'єктів господарювання	x	17,3	x	2,6	x	3,3	x

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Рис. 2. Динаміка кількості прибуткових малих підприємств у загальній кількості малих підприємств, %

Джерело: побудовано авторами за даними [5]

– ведення Книги обліку доходів і витрат і сплата фіксованого податку (як різниці між доходами і витратами) за ставкою 19% або прогресивного податку відповідно до податкової шкали - 18% чи 32%;

– одноразовий платіж – розраховується від отриманого доходу у розмірі 2%, 3%, 5,5%, 8,5%, 10%, 12%, 12,5%, 14%, 15% і 17% , залежно від виду підприємницької діяльності, що здійснюється;

– податкова картка – передбачає сплату одноразового фіксованого платежу. Але з 2022 року її можуть використовувати лише платники, які оподатковувалися за цією формою до 2022 року та займаються діяльністю у сфері розважальних, транспортних (що здійснюються з використанням одного транспортного засобу), репетиторських послуг [7].

Законодавством Чехії не передбачається застосування спеціальних режимів оподаткування податком на прибуток для малих підприємств, хоча й діє Закон «Про підтримку малого та середнього бізнесу», відповідно до якого формою підтримки малого бізнесу є його звільнення від обов'язкового аудиту. Також у Чехії передбачено спрощений режим оподаткування податком на додану вартість для малих підприємств, що значно зменшує витрати цих підприємств на адміністрування цього податку.

В Німеччині малий бізнес є одним з найважливіших секторів економіки, що перебуває на стадії активного розвитку. Уряд Німеччини являється зацікавленою стороною щодо даної тенденції, тому підтримка малим підприємствам надається на усіх рівнях влади. Загальна ставка податку становить 48,9% (податок на прибуток 23,2%, податок на виплати на заробітну плату 21,3% від прибутку, 4,4% – інші податки).

У Великій Британії до малих підприємств належать підприємства з обмеженою відповідальністю. Вони повинні бути зареєстровані в Палаті компаній і мати унікальний реєстраційний номер. підприємства з обмеженою відповідальністю сплачують корпоративний податок на прибуток. Крім того передбачена їх обов'язкова реєстрація платниками ПДВ, якщо вони реалізують товари чи послуги, що обкладаються ПДВ, а дохід від реалізації становить більше 85000 фунтів стерлінгів на рік [8].

У Словаччині на загальній системі оподаткування підприємства сплачують податок на прибуток у розмірі 21%, а малі підприємства, у яких річний дохід менше 100 тис. євро, мають право платити 15%. Слід відмітити, що таке зниження ставки податку відбулося у країні у 2019 року у зв'язку із уповільненням економічного зростання як елемент соціальної підтримки

малого бізнесу. Вважаємо, що це є позитивним прикладом, який може бути реалізований і в Україні.

Поняття малого бізнесу існує також і у Канаді, де до цієї категорії належить будь-який бізнес із кількістю працівників менше 100 осіб. Щоб мати право використовувати систему оподаткування для малого бізнесу, суб'єкт господарювання має бути приватною корпорацією, контрольованою Канадою і не торгувати на фондовій біржі. Підприємства, які використовують спрощену систему оподаткування у Канаді сплачують знижений федеральний податок на малий бізнес у розмірі 9%, тоді як звичайна загальна ставка прибутку підприємства становить 15%. Відмітимо, що право використовувати спрощений режим оподаткування у Канаді мають лише підприємства, які відповідають трьом критеріям: бізнес отримує менше 50 000 доларів пасивного інвестиційного доходу; підприємство отримує менше 500 000 доларів доходу від активного бізнесу протягом податкового року; оподатковуваний капітал підприємства становить менше 10 мільйонів доларів.

Відмітимо, що уряд Канади має різні стандарти для малого та великого бізнесу стосовно податків. Малий бізнес має нижчі ставки податку. Ці нижчі ставки податку на малий бізнес або корпорації дозволили уряду підтримувати малий бізнес, щоб отримувати прибуток до сплати вищих податків; допомогли малим

підприємствам під час запуску керувати своїми витратами; використовуються провінціями для залучення власників бізнесу та корпорацій для створення робочих місць і стимулювання економіки.

Висновки. Проведене дослідження показало, що незважаючи на всі виклики, з якими зіштовхнулася Україна у зв'язку із агресією РФ, в тому числі і щодо різкого скорочення кількості та прибутковості малих підприємств, на сьогодні вдало реалізуються заходи державної підтримки і наявні усі передумови для відновлення ресурсного потенціалу малого бізнесу у повоєнний період. Разом з тим необхідним є удосконалення існуючої системи оподаткування малих підприємств з використанням зарубіжного досвіду. Встановлено, що законодавством більшості розвинених країн світу малі підприємства визнаються особливим суб'єктом державного регулювання. Основною тенденцією оподаткування малого бізнесу в економічно розвинених країнах є орієнтація на раціоналізацію, спрощення, відхід від складних і трудомістких вимог до ведення податкового та бухгалтерського обліку. Використання спрощених податкових режимів для урахування різниці в економічному стані платників податків та їх діяльності є практикою деяких країн, але більшість розвинених країн мають загальну систему оподаткування малого бізнесу зі зниженою ставкою податку на прибуток, що є елементом їх підтримки.

Список використаних джерел:

1. Мурована Т.О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 47/2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2144> (дата звернення: 05.07.2024).
2. Лукашова Л. Мале підприємництво в умовах війни: тенденції та перспективи розвитку. *Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: виклики воєнного часу* : тези доп. XIV Міжнар. бізнес-форуму (Київ, 23 берез. 2023 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023 С. 170–172.
3. Justin Keay. Trade Finance In Wartime The huge drop-off in trade involving Russia and Ukraine has hit trade finance hard. *Global finance magazine*. January 03, 2023. URL: <https://www.gfmag.com/magazine/january-2023/trade-finance-ukraine-russia-war> (дата звернення: 05.07.2024).
4. Банасько Т.М., Варичева Р.В. Оподаткування малих підприємств: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Випуск № 45/2020. С. 182–187.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.07.2023).
6. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022, 77 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf (дата звернення: 05.07.2023).
7. Jak wybrać optymalną formę opodatkowania przychodów z działalności gospodarczej. URL: <https://biznes.gov.pl/pl/portal/00172> (дата звернення: 05.07.2024).
8. Your Guide to Business Tax in the UK. URL: <https://www.nerdwallet.com/uk/business/business-tax/> (дата звернення: 05.07.2024).

References:

1. Murovana T. O. (2023) Vitchyznjane pidpryjemnyctvo v umovakh vojennoho stanu: osnovni tendenciji ta metody pidtrymky [Domestic entrepreneurship under martial law: main trends and methods of support]. *Ekonomika i suspiljstvo – Economy and society*, no. 47/2023. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2144> (accessed July 5, 2024). (in Ukrainian)
2. Lukashova L. (March 23, 2023) Male pidpryjemnyctvo v umovakh vijny: tendenciji ta perspektyvy rozvytku [Small entrepreneurship in the conditions of war: trends and prospects for development]. *Proceedings of the XIV Mizhnarodnyj biznes-forum* / eds. A.A. Mazaraki, Kyiv: Derzhavnyj torghoveljno-ekonomichnyj universytet, pp. 170–172. (in Ukrainian)
3. Justin Keay (January 03, 2023) Trade Finance In Wartime The huge drop-off in trade involving Russia and Ukraine has hit trade finance hard. *Global finance magazine*. Available at: <https://www.gfmag.com/magazine/january-2023/trade-finance-ukraine-russia-war> (accessed July 5, 2024).
4. Banasjko T. M., Varycheva R. V. (2020) Opodatkuvannja malykh pidpryjemstv: zarubizhnyj dosvid [Taxation of small enterprises: foreign experience]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho ghumanitarnogo universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University], no. 45/2020, pp. 182–187. (in Ukrainian)
5. Oficijnyj sajт Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrajinj [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed July 5, 2024). (in Ukrainian)

6. PwC (2022) Ekspres-ocinka vplyvu vojny na mikro-, mali ta sredni pidpryjemstva v Ukrajinі. Analytychnyj zvit [Express assessment of the impact of the war on micro, small and medium enterprises in Ukraine. Analytical report], Kyiv: PwC. The UN Development Program in Ukraine. (accessed July 5, 2024). (in Ukrainian)

7. Jak obraty optymaljnu formu opodatkuvannja dokhodiv vid pidpryjemnycjkoji dijalnosti [How to choose the optimal form of taxation of business income]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed July 5, 2024).

8. Your Guide to Business Tax in the UK. Available at: <https://www.nerdwallet.com/uk/business/business-tax/> (accessed July 5, 2024).